

ГОРБУЛІН
Володимир Павлович —
академік НАН України, перший
віцепрезидент НАН України

ЩОДО ПОДАЛЬШОГО РЕФОРМУВАННЯ НАН УКРАЇНИ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЇЇ ДІЯЛЬНОСТІ

**Стенограма доповіді на засіданні Президії НАН
України 20 листопада 2019 року**

У доповіді розглянуто деякі актуальні питання, пов'язані з подальшим реформуванням НАН України з метою підвищення ефективності її діяльності, зокрема питання про створення робочої групи з підготовки пропозицій щодо розвитку наукової сфери України, а також робочої групи з моніторингу законодавства України у науковій, науково-технічній та інноваційній сферах.

Шановний Борисе Євгеновичу!

Шановні члени Президії НАН України! Шановні запрошені! Питання щодо подальшого реформування Національної академії наук України з метою підвищення ефективності її діяльності підготовлено та винесено на ваш розгляд відповідно до протокольного рішення Президії НАН України від 6 листопада 2019 р. Потреба в цьому виникла у зв'язку з проведенням напередодні, 5 листопада, засідання Національної ради України з питань розвитку науки і технологій та обговоренням на ньому, серед іншого, зокрема й питання про формування засад державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності, а також з огляду на проект протоколу № 3 цього засідання.

Слід зазначити, що Академія завчасно, а саме, 30 жовтня 2019 р., направила до Міністерства освіти і науки України свої пропозиції щодо проекту рішення Національної ради. Також одразу після засідання Національної ради, а саме, 8 листопада, відповідні пропозиції Академії було надіслано Прем'єр-міністру України, який очолює Національну раду, а також головам її Наукового та Адміністративного комітетів. Крім того, всі наші пропозиції було озвучено під час самого засідання Національної ради.

Зазначені пропозиції стосувалися, зокрема, доповнення переліку робочих груп Національної ради робочою групою з підготовки проєкту державної стратегії розвитку науки, технологій та інноваційної діяльності та робочою групою з підготовки пропозицій щодо заходів з підтримки та залучення в наукову сферу талановитої молоді.

Назву робочої групи Національної ради з підготовки пропозицій щодо змін до законодавства для забезпечення реформи Національної академії наук та національних галузевих академій наук пропонувалося змінити на «робочу групу Національної ради з підготовки пропозицій щодо змін до законодавства для забезпечення реформи системи організації наукової діяльності в Україні».

Також наголошувалося на доцільності включення Національної академії наук до переліку відповідальних за внесення до Кабінету Міністрів України проєктів актів, розроблених з урахуванням пропозицій окремих робочих груп Національної ради, в тому числі робочої групи з підготовки пропозицій щодо змін до законодавства для забезпечення реформи Національної академії наук та національних галузевих академій наук.

На жаль, у рішенні Національної ради пропозиції НАН України було враховано лише частково, в чому можна пересвідчитися, ознайомившись з протоколом № 3 засідання Національної ради (його копія є в матеріалах сьогоденного засідання Президії НАН України). Так, цим протоколом передбачено створення робочої групи Національної ради з підготовки пропозицій щодо створення системи стимулів для молодих вчених. Крім того, до назви робочої групи з оновлення системи пріоритетів розвитку науки і техніки та заходів з їх реалізації додано фрагмент про державну стратегію розвитку наукової сфери України.

Приверну вашу увагу до того, що пунктом 2 протоколу № 3 засідання Національної ради пропонується взяти до відома ключові пропозиції щодо реформування науки, розроблені Науковим комітетом, а також рекомендовано Кабінету Міністрів України врахувати їх під

час підготовки Плану дій Уряду щодо виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України.

Як відомо, ці ключові пропозиції пройшли обговорення в наукових колективах установ Національної академії наук, її відділеннях і регіональних наукових центрах. Переважну більшість з них було підтримано, однак до окремих положень висловлено серйозні зауваження та заперечення. Зокрема, це стосується створення самоврядної бюджетної організації «Національна система дослідників», центрального органу виконавчої влади, який опікувався б виключно питаннями науки, перетворення окремих національних галузевих академій наук на громадські організації. Саме з цих питань відбулася гаряча дискусія й під час засідання Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій.

Разом з тим, для збереження та подальшого розвитку вітчизняного наукового потенціалу першочергове значення матиме врахування у зазначеному Плані дій Уряду динаміки зростання бюджетного фінансування наукової сфери в 2020–2022 рр. і показників сумарного обсягу бюджетних та позабюджетних коштів, які мають виділятися на цю сферу як на 2020 р., так і в середньостроковій перспективі. Це було запропоновано у ключових пропозиціях Наукового комітету і на цьому наголошено в листі НАН України до Прем'єр-міністра України, про який я вже говорив.

Отже, незабаром мають запрацювати робочі групи Національної ради. Так, робоча група з підготовки пропозицій щодо змін до законодавства для забезпечення реформи Національної академії наук та національних галузевих академій наук повинна до 16 грудня 2019 р. підготувати проєкт акта щодо внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» та інших законодавчих актів, необхідних для реформування системи національних академій наук.

У зв'язку з цим необхідно, щоб Національна академія наук України обов'язково розглянула пропозиції щодо державної стратегії розвитку науки, оновлення системи пріоритетів розви-

тку науки і техніки та заходів з їх реалізації та щодо змін до законодавства для забезпечення реформи Національної академії наук України та національних галузевих академій наук, підготовлені відповідними робочими групами Національної ради.

Дуже важливо, щоб реформаторські зміни до законодавства не призвели до втрати Академією самоврядності та статусу головного розпорядника бюджетних коштів.

Крім того, доцільним є створення робочої групи НАН України з підготовки пропозицій щодо розвитку наукової сфери України. Ця робоча група має до 2 грудня 2019 р. підготувати матеріали з питань, що опрацьовуватимуться робочими групами Національної ради, насамперед щодо змін до законодавства, необхідних для подальшого реформування діяльності НАН України, пріоритетів розвитку науки і техніки, заходів на державному рівні з підтримки наукової молоді.

Ця робоча група має продовжити працювати й після закінчення діяльності робочих груп Національної ради і бути готовою розглядати інші пропозиції з удосконалення діяльності Академії та наукової сфери в цілому, які можуть виникнути у членів Президії НАН України на доповнення до сформульованих у проекті постанови.

У зв'язку з так званим «турборежимом» у прийнятті законодавчих і нормативних актів постає необхідність здійснення постійного моніторингу законодавства України, що стосується відносин у науково-технічній сфері та діяльності НАН України. Пропонується також створити робочу групу НАН України з моніторингу законодавства України у науковій, науково-технічній та інноваційній сферах з метою своєчасного виявлення змін у законодавчих і нормативних актах та оперативного доведення до керівництва НАН України, підвідомчих установ і організацій відповідної інформації, підготовки пропозицій від НАН України щодо доопрацювання таких змін.

Шановні колеги!

Слід зазначити, що в Академії робота з реформування діяльності НАН України відбува-

ється на постійній основі. Протягом останніх років вона здійснюється відповідно до Концепції розвитку Національної академії наук України на 2014–2023 роки. Підсумки її реалізації в 2014–2018 рр. було розглянуто на засіданні Президії НАН України 10 квітня 2019 р. та визнано в цілому успішними, затверджено також план на 2019–2023 рр. з реалізації завдань і заходів Концепції.

Однак, з огляду на сьогоденні реалії, необхідно істотно посилити роботу з реформування Академії, зокрема з урахуванням заходів щодо модернізації діяльності НАН України, які містяться у пропозиціях до проекту державної стратегії розвитку науки, технологій та інноваційної діяльності, схвалених на засіданні Президії НАН України 27 березня 2019 р.

Проект постанови Президії НАН України, який сьогодні винесено на розгляд Президії, передбачає широкий спектр заходів з подальшого вдосконалення різних напрямів діяльності Академії.

Серед першочергових кроків у цьому напрямі слід насамперед відзначити завершення процесу оцінювання ефективності діяльності установ НАН України та проведення на основі його результатів оптимізації мережі наукових установ НАН України, скорочення їхньої кількості загалом по Академії за рахунок установ, діяльність яких не є ефективною. Передбачаються також заходи щодо оптимізації мережі організацій та підприємств дослідно-виробничої бази. Крім того, важливим є вдосконалення принципів розподілу базового бюджетного фінансування наукових установ з урахуванням результатів оцінювання ефективності їхньої діяльності.

Необхідно започаткувати за участю НАН України державні цільові програми розвитку галузей економіки, соціальної сфери та забезпечення обороноздатності країни. Вже з 2020 р. має розпочатися нова цільова академічна науково-технічна програма у сфері оборони та безпеки. Посиленню інноваційної діяльності Академії сприятиме також оновлення чинних та укладання нових угод про співробітництво з великими науково-виробничими та галузевими

ми виробничими структурами, громадськими організаціями, які сприяють інноваційному розвитку галузей економіки. Слід ініціювати розгляд Національною радою України з питань розвитку науки і технологій питання посилення зв'язків із виробничою сферою, комерціалізації розробок українських учених та розвитку інноваційної інфраструктури. Необхідними видаються також законодавчі зміни, які б нарешті відновили діяльність технологічних парків.

Вагомою складовою реформування Академії має бути активізація її науково-експертної діяльності. Потрібно продовжувати практику підготовки щорічних національних доповідей з найактуальніших проблем суспільно-політичного, соціально-економічного та культурного розвитку України. Слід також забезпечити проведення щорічних моніторингових соціологічних досліджень та підготовку на їх основі аналітичних матеріалів для органів державної влади щодо стану українського суспільства та окремих його сфер.

Значного посилення потребує робота з підтримки наукової молоді. Комісії по роботі з науковою молоддю НАН України доручається розробити та подати на розгляд Президії НАН України пропозиції щодо відповідних заходів. Це стосується, зокрема, розширення, починаючи з 2020 р., конкурсу з формування молодіжних наукових лабораторій та дослідницьких груп, виділення науковим установам НАН України додаткових штатних одиниць з відповідним фінансуванням для прийняття на роботу до установ випускників аспірантури та докторантури, запровадження на державному рівні програм надання науковій молоді пільгових кредитів на придбання житла тощо.

Важливим є поліпшення матеріально-технічного забезпечення наукових досліджень. Комісія з питань модернізації парку наукових приладів НАН України має провести аналіз діяльності центрів колективного користування науковими приладами та підготувати пропозиції щодо оптимізації їх мережі, підвищення ефективності діяльності.

Дякую за увагу!

НАУМОВЕЦЬ
Антон Григорович —
академік НАН України,
перший віцепрезидент НАН
України, голова Секції
фізико-технічних і матема-
тичних наук НАН України

Шановний Борисе Євгеновичу!

Шановні колеги!

У доповіді першого віцепрезидента НАН України академіка В.П. Горбуліна чітко окреслено і проаналізовано ситуацію, яка склалася на сьогодні в плані державного управління науковою сферою. На жаль, зараз у пресі на адресу НАН України дуже часто лунають несправедливі закиди щодо неефективності нашої діяльності. Тому, на мою думку, у спілкуванні зі ЗМІ, громадськістю, політиками та представниками Уряду ми маємо зайняти наступальну позицію, більшою мірою зосередившись на поданні інформації про досягнення Академії, її внесок у розвиток держави та про розробки науковців НАН України, особливо ті, які вже готові до впровадження у промисловість.

Хочу нагадати, що починаючи з 2014 р. Академія здійснює реформування своєї діяльності відповідно до Концепції розвитку Національної академії наук України на 2014–2023 роки, розробленої за ініціативою президента НАН України академіка Б.С. Патона. Щороку на засіданнях Президії НАН України розглядаються питання про хід реалізації зазначеної Концепції, найважливіші досягнуті результати, затверджується план заходів на наступний етап. Вдосконалення діяльності Академії відбувається за 12 основними напрямками, і я коротко зупинюся лише на окремих позитивних результатах.

Почну з найближчої мені, як очільнику Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України, добре відомої цільової комплексної програми наукових досліджень «Ресурс». В її рамках фахівці Академії беруть активну участь у подовженні термінів експлуатації ядерних енергоблоків українських АЕС, на які припадає близько 2/3 загального обсягу

виробленої в країні електроенергії. Крім того, ця програма спрямована на забезпечення надійної експлуатації наявного фонду споруд, конструкцій, обладнання та інженерних мереж в основних галузях економіки, визначення їх технічного стану та залишкового ресурсу і встановлення науково обґрунтованих строків експлуатації відповідальних об'єктів.

Багато уваги Академія приділяє розвитку співпраці з представниками промисловості та бізнесу. До речі, завтра відбудеться чергова, вже четверта, зустріч з представниками Українського союзу промисловців і підприємців, Федерації роботодавців України, Ради директорів підприємств, установ та організацій м. Києва. Приємно відзначити, що сьогодні ми вже маємо конкретні і безпосередні результати від налагодження таких прямих контактів науковців з промисловцями та підприємцями. Наше співробітництво набуло нового імпульсу в таких сферах, як оборонна тематика, інформаційні технології, медицина, фармацевтика, біотехнології, аграрний сектор, створення енергоощадних промислових технологій тощо. Укладено десятки прямих угод про співробітництво з великими промисловими підприємствами і конструкторськими організаціями, профільними міністерствами та іншими урядовими структурами.

Для гарантування продовольчої безпеки України надзвичайно велике значення мають дослідження наших біологів, які виконуються під керівництвом академіка В.В. Моргуна, з виведення нових сортів сільськогосподарських культур, стійких до несприятливих погодних умов і змін клімату. Третину хліба, що випікається в Україні, зроблено з борошна цих сортів пшениці. Крім того, роботи наших селекціонерів сприяють істотному зниженню залежності України від імпорту насіння.

В Академії є ціла низка розробок, готових до впровадження і спрямованих на забезпечення населення України якісною питною водою. Науковці НАН України активно долучаються до вирішення багатьох проблем сфери охорони здоров'я. Так, на базі Лікарні для вчених, як ви знаєте, створено Державну наукову устано-

ву «Центр інноваційних медичних технологій НАН України», в якій докорінно оновлено матеріальну й технічну базу, розробляються та впроваджуються нові методики лікування тощо. Це дає змогу поліпшити медичне обслуговування і надавати спеціалізовану медичну допомогу працівникам НАН України на сучасному науковому рівні. Успішно реалізується угода про співробітництво з Науково-практичним центром профілактичної та клінічної медицини, розвивається взаємодія з Національною академією медичних наук України, що значно розширило можливості для проведення клінічних випробувань розробок медичного призначення.

Учені Відділення наук про Землю НАН України істотно підвищили надійність визначення покладів корисних копалин, зокрема надійність прогнозів щодо наявності на великих глибинах на території Дніпровсько-Донецької западини потужних запасів нафти і газу.

Для забезпечення розвитку інфраструктури, насамперед швидкісного залізничного сполучення, важливим є розроблення технології безстикового зварювання рейок, так званого «оксамитового шляху». Унікальні зварювальні установки користуються попитом не лише в Україні, а й за кордоном, наприклад у Китаї, США.

Співробітники Академії беруть активну участь у науково-технічних виставках, різних інноваційних форумах. Наприклад, нещодавно, у листопаді, на міжнародному форумі Innovation Market було продемонстровано 302 розробки 44 установ НАН України. Підготовлено і опубліковано як в електронному, так і в паперовому вигляді десятки каталогів розробок Академії, готових до впровадження у виробництво.

Створена в Академії національна грид-система значною мірою сприяла входженню українських науковців до європейського дослідницького простору. Позитивні результати мало започаткування і розвиток академічної мережі центрів колективного користування сучасними приладами.

Слід зазначити, що зараз НАН України ініціює відновлення державних цільових програм, спрямованих на вирішення наявних у на-

шій країні стратегічних проблем. Як ви знаєте, практику функціонування таких програм попередніми урядами непередумано було припинено. Загалом можна констатувати, що владні структури, на жаль, не розуміють значення академічної науки для розвитку економіки держави і не усвідомлюють необхідності підтримки наукової сфери країни. Упродовж багатьох років фінансування науки здійснюється за залишковим принципом, всупереч тому, що в законодавстві зафіксовано показник 1,7% ВВП. На державному рівні в країні немає жодних стимулів для підприємців впроваджувати інноваційні технології. Таке ставлення до науки з боку влади призводить до падіння престижу професії і масового відпливу молоді.

Дякую за увагу!

КОШЕЧКО

Вячеслав Григорович — академік НАН України, віцепрезидент НАН України, голова Секції хімічних і біологічних наук НАН України

Шановний Борисе Євгеновичу!

Шановні члени Президії!

Продовжуючи тезу, висловлену першим віцепрезидентом НАН України академіком Антоном Григоровичем Наумовцем, щодо необхідності активізації співпраці науковців Академії з представниками великих промислових підприємств та бізнесу, можу повідомити, що завтра, 21 листопада, відбудеться спільне засідання Президії Ради директорів підприємств, установ та організацій м. Києва, Українського союзу промисловців і підприємців та наукових установ Відділення хімії Національної академії наук України. На ньому планується презентувати наукові розробки наших інститутів, які можуть бути впроваджені у виробництво на промислових підприємствах столиці та використані у міському господарстві. Сподіваємося на плідну і конструктивну роботу.

Що стосується питань про подальше реформування НАН України з метою підвищення ефективності її діяльності, про які говорив перший віцепрезидент НАН України академік Володимир Павлович Горбулін, то їх обговорення дійсно відбулося в усіх наукових установах, відділеннях і регіональних наукових центрах Академії. Різних думок щодо удосконалення роботи НАН України було висловлено дуже багато, і зрозуміло, що врахувати їх усі просто неможливо, але більшість значущих ключових пропозицій було взято до уваги під час підготовки обговорюваної сьогодні постанови. З тих пропозицій, які не потрапили до тексту постанови, але є слухними і які можна розглянути у найближчому майбутньому, я б назвав пропозиції щодо подальшої демократизації управління та розширення прав відділень. Наприклад, можна надати відділенням право самим розглядати кандидатури і призначати на посади головних наукових співробітників, завідувачів наукових відділів.

На мою думку, Президії НАН України варто налагодити більш тісну взаємодію з членами Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, особливо з тими з них, хто працює в установах Академії. Ми маємо виступати єдиним фронтом, і наші дії стосовно реформування наукової сфери країни і визначення пріоритетів розвитку науки мають бути взаємоузгодженими.

Дуже складним, але конче потрібним, як на мене, видається питання щодо створення в Україні єдиного державного органу, який би взяв на себе функції з координації науково-технічної та інноваційної політики в країні. Зараз ці функції розпорошені між Національною академією наук, Міністерством науки і освіти, іншими міністерствами та відомствами. На мою думку, відсутність такого центрального органу та невизначеність самої науково-технічної політики і призвели до нинішньої невтішної ситуації в науковій сфері.

Серед позитивних моментів хочу відзначити, що загалом останнім часом значно поліпшилося представлення досягнень і результатів діяльності НАН України у засобах масової ін-

формації, на інтернет-ресурсах. Вчасно і регулярно наповнюються відповідними новинами вебпортал Академії та вебсайти інститутів, наші співробітники стали набагато частіше публікувати свої статті в газетах, давати інтерв'ю на радіо- і телеканалах, висловлювати фахову експертну думку щодо тих чи інших проблем, які хвилюють нині широкі верстви населення. Завдяки виконанню бюджетної програми КПКВК 6541230 «Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень», започаткованої в 2018 р., значно поліпшилася ситуація із забезпеченням діяльності центрів колективного користування науковими приладами. Ми нарешті отримали хоч якісь кошти на закупівлю нового обладнання, змогли відремонтувати вже наявні прилади, придбати витратні матеріали.

Проте цього явно недостатньо, і роботу з популяризації діяльності Академії та вдосконалення її матеріально-технічної бази необхідно продовжувати і поглиблювати.

Дякую за увагу!

ПИРОЖКОВ
Сергій Іванович –
академік НАН України,
віцепрезидент НАН України,
голова Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України

Шановний Борисе Євгеновичу!
Шановні члени Президії! Шановні присутні!
Розмірковуючи про важливість соціального та гуманітарного знання, хотілося б згадати про рочі слова Махатми Ганді про те, що нас знищує «політика без принципів, задоволення без совісті, багатство без роботи, бізнес без моралі, наука без людяності...».

Великий Аристотель, який стояв біля витоків сучасного наукового мислення і заклав основи природничих наук, більш як дві тисячі років тому сказав: «Хто рухається вперед у науках, але відстає в моральності, той більше йде назад, ніж вперед». Ці слова вказують на

виняткове значення гуманітарного знання в системі сучасних наук. Безумовно, від епохи Аристотеля соціогуманітарні науки пережили складну еволюцію, виокремившись у сучасні філософію, економіку, історію, правознавство, соціологію, політологію, мовознавство тощо. Їхнє завдання – не лише досліджувати процеси розвитку людини і суспільства, а й пробуджувати людяність, яку Іммануїл Кант визначив як «здатність брати участь у долі інших людей» і без якої науковий і технологічний прогрес стає вкрай небезпечним.

Останніми роками вчені соціогуманітарного профілю нашої Академії досягли вагомих результатів у багатьох розділах сучасної науки. Так, наші соціологи з 1994 р. проводять щорічний моніторинг соціальних змін українського суспільства, за результатами якого готують аналітичні матеріали і подають їх до Верховної Ради, Кабінету Міністрів, Офісу Президента та оприлюднюють у ЗМІ. Розроблено рекомендації щодо механізмів подолання внутрішніх протиріч та досягнення національної консолідації українського суспільства, інтеграції Донбасу і Криму в політико-правовий і соціокультурний простір України, інформаційного забезпечення національного консенсусу.

Потенціал соціогуманітарних установ Академії сьогодні широко залучається для наукового забезпечення вирішення найважливіших державних проблем. Значна увага приділяється актуалізації та підвищенню ефективності наукових і науково-технічних розробок відповідно до потреб інноваційного розвитку реального сектору економіки та інших сфер суспільного життя. Так, економісти спрямували свої зусилля на пошук резервів підвищення ефективності структурних перетворень в економіці, її інтеграції у світовий економічний процес, подолання кризових явищ у реальному секторі економіки. Підготовлено ґрунтовні пропозиції щодо вирішення завдань з реконструкції економіки України, забезпечення збалансованості економічного та соціального розвитку, державної підтримки соціально вразливих верств населення.

Результати досліджень учених Секції застосовуються при підготовці фундаментальних

узагальнюючих прогнозних документів, призначених для використання владними структурами. Зокрема, високу оцінку суспільства здобули національні доповіді «Інноваційна Україна 2020» (2015), «Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі» (2015), «Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії» (2016), «Україна: шлях до консолідації суспільства» (2017), «Українське суспільство: міграційний вимір» (2018).

Учені Секції беруть активну участь у роботі Конституційної комісії, працюють над удосконаленням чинної Конституції України. Активною є роль учених Академії у формуванні та реалізації державної мовної політики, розвитку вітчизняної культури, піднесенні національної свідомості українського народу. Мовознавці підготували нову редакцію українського правопису, проекти законів України щодо забезпечення функціонування української мови як державної, захисту мовних прав національних меншин.

Окремо хочу відзначити діяльність Національної бібліотеки ім. В.І. Вернадського, в якій функціонує єдиний в Україні унікальний науковий електронний ресурс. Це інтегрована цифрова та бібліографічно-реферативна онлайн-база знань з української науки, яка є джерелом для національної системи наукометричної інформації. Важливе значення для нашої держави має також формування НБУВ повнотекстових цифрових та бібліографічних ресурсів історико-культурної спадщини. Це 60 баз даних з окремих видів пам'яток писемності та друку від X до XX ст., які містять понад 1 млн записів, цифрова «україніка» (10 тис. сторінок), архіви видатних українських діячів науки і культури, представлені у колекційних фондах бібліотеки як національне культурне надбання України.

Реалізовано масштабні видавничі проекти, серед яких 5-томна «Історія української культури», збірник «Україна крізь віки» в 15 книгах, 6-томна «Політична історія України. XX століття», «Енциклопедія міжнародного права» у 3 томах, 10-томна «Енциклопедія історії України», «Юридична енциклопедія»

в 6 томах, «Історія релігії в Україні» в 10 томах, 6-томна «Шевченківська енциклопедія», повне зібрання творів Тараса Шевченка у 12 томах, 5-томні «Історія українського декоративного мистецтва» та «Історія українського мистецтва». Спільно з Державною науковою установою «Енциклопедичне видавництво» Держкомтелерадіо України вчені Академії здійснюють підготовку багатотомної «Великої української енциклопедії».

Разом з тим, ми розуміємо, що на сучасному етапі необхідно істотно посилити участь НАН України у вирішенні найактуальніших проблем розвитку держави і суспільства. Зокрема, необхідно приділити більше уваги дослідженню проблем формування цілісного соціокультурного простору, соціально-економічного розвитку України в умовах глобалізації, розробленню ефективних моделей суспільного діалогу та механізмів поліпшення якості життя населення і подолання бідності.

Відповідно, основні завдання Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України в контексті реформування НАН України та підвищення ефективності її діяльності полягають у тому, щоб забезпечити:

- продовження практики підготовки щорічних національних доповідей із найактуальніших проблем суспільно-політичного, соціально-економічного та культурного розвитку України;
- проведення щорічних моніторингових соціологічних досліджень та підготовку на їх основі аналітичних матеріалів для органів державної влади щодо стану українського суспільства та окремих його сфер;
- наукове обґрунтування конституційного процесу в Україні, реалізації державної мовної політики, процесів децентралізації влади;
- посилення міждисциплінарних досліджень з проблем інноваційного розвитку економіки, становлення нової якості життя, ролі соціокультурного простору України у формуванні національної стратегії розвитку держави.

Провідні вчені в галузі права готові взяти активну участь у діяльності робочої групи із забезпечення постійного моніторингу чинного законодавства України в науковій, науко-

во-технічній та інноваційній сферах з метою своєчасного виявлення змін у законодавчих і нормативних актах, що стосуються відносин у відповідних сферах та діяльності НАН України, оперативного інформування керівництва НАН України й підвідомчих установ та організацій про законодавчі зміни.

Важливим напрямом роботи Секції має стати розвиток співробітництва з Національною академією правових наук України, Національною академією педагогічних наук України, Національною академією мистецтв України для залучення потужного потенціалу цих галузевих академій наук з метою наукового забезпечення політико-правового і соціокультурного розвитку країни.

На завершення хотів би порушити одне принципове питання, без вирішення якого ефективне реформування наукових установ практично неможливе. Йдеться про нормативну базу звільнення науковців, які втратили зв'язок з наукою, а в деяких випадках і з колективами, в яких вони працюють, при цьому будь-яка комунікація з ними відсутня. Такі приклади, на жаль, є в наших установах, але звільнити цих співробітників законно неможливо. Вважаю, що нашим правознавцям слід підготувати пропозиції щодо змін у чинному законодавстві, оскільки без цього сподіватися на реальну оптимізацію наукових установ немає сенсу.

Дякую за увагу!

ЯЦКІВ

Ярослав Степанович – академік НАН України, голова Науково-видавничої ради НАН України, директор Головної астрономічної обсерваторії НАН України

Шановний Борисе Євгеновичу!

Шановні колеги!

Зараз на високому рівні почали лунати правильні слова на адресу науки. Є вони у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, рішеннях Національної ради з питань розвитку науки і технологій та Комітету з освіти,

науки та інновацій Верховної Ради України. Щоправда, у Програмі Уряду Ціль 1.5 названо «Українські вчені мають належні умови для досліджень та інтеграції у світовий науковий простір». Напевно, потрібно було б написати все ж не «мають», а «повинні мати».

Однак слова є, а дій мало, і, на мою думку, в найближчій перспективі їх не очікується. Причин цьому багато і вони загалом відомі. Науковці про це постійно говорять і пишуть, але ми, як завжди, запізнюємося. Ще 15–20 років тому слід було провести реформу наукової сфери. Тоді для цього все було підготовлено, ситуація була більш-менш стабільною, на науку виділялося понад 1% ВВП. Але не вийшло.

Наведу лише кілька загальних тез щодо реформування наукової сфери. Під терміном «реформування» ми розуміємо реорганізацію наукової діяльності з метою створення належних умов для досягнення вченими кінцевих наукових і науково-прикладних результатів. Однак тут ми стикаємося з проблемою визначення терміна «результативність науки». Очевидно, що при цьому ми маємо дотримуватися встановленої світової практики щодо оцінювання результатів наукових досліджень. Водночас виявляється, що між фундаментальними і прикладними дослідженнями набагато більше спільного, ніж між наукою і технологією, наукою та практично-методичним знанням. Наприклад, педагогічні та економічні дослідження мають багато відмінностей від стандартів науково-природничого пізнання, оскільки націлені насамперед на забезпечення ефективності дій держави і суспільства. Упродовж багатьох років в Україні впроваджувалася державна політика, спрямована на деградацію науки, особливо галузевої, та на соціальне приниження науковців. Це й призвело до сьогоденного критичного стану наукової сфери і, як наслідок, до катастрофічно низького рівня розвитку високотехнологічних галузей промисловості, до відсутності інновацій на загальнодержавному рівні.

Я досить часто звертаю увагу на окремі недоліки академічної системи організації науки в Україні. Проте роблю це не тому, що академічна модель науки є проблемною, а скоріше тому,

що вважаю її найбільш придатною для сучасного етапу розвитку науково-технічної сфери нашої держави порівняно з будь-якими іншими моделями (університетською, відомчою чи міністерською). Однак нині перед академічною моделлю постали серйозні виклики, які необхідно усвідомити і вжити відповідних заходів з метою її адаптації до потреб сьогоденної України. На жаль, в умовах вкрай обмеженого фінансування, деіндустріалізації економіки та деінтелектуалізації суспільства простих рецептів для такої адаптації немає. Хвороба зайшла дуже далеко, оскільки десятиліттями її не лікували, а лише обмежувалися розмовами.

Наприклад, пам'ятаєте, як різні установи та організації намагалися будь-що отримати престижний додаток «національний» до своїх назв, не замислюючись над значенням цього слова, скалькувавши його з назв суто державних структур на кшталт National Academy of Sciences чи National Aeronautics and Space Administration. У результаті таких «національних» (з невизначеним сенсом цього слова) установ у нас стало дуже багато.

З іншого боку, є новий Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність», але він зовсім не націлений на те, щоб суб'єкти науки отримували реальні наукові та науково-прикладні результати світового рівня, які б поєднували здобуття нових знань з користю для держави та її громадян. У цьому Законі закладено «бомбу уповільненої дії» через таке формулювання: «Науковий працівник професійно проводить наукову, науково-технічну, науково-організаційну та науково-педагогічну діяльність». Однак це різні види діяльності, з різними формами її оцінювання. Тобто ця законодавча норма сприяє тому, що до наукового середовища потрапляє велика кількість осіб, які реально не здійснюють професійно наукову діяльність.

Що з цим робити? Відверто кажучи, не знаю, але змінювати щось потрібно. Інакше на нас чекає подальше падіння статусу «науковця-дослідника».

Подібна проблема є і з визначенням понять «наукова діяльність» і «науково-технічна ді-

яльність». Так, згідно зі ст. 1 Закону, більшість так званих фундаментальних досліджень з економіки та педагогіки не можуть вважатися такими за визначенням, оскільки стосуються методик, пропозицій та рекомендацій (корисне знання, але не пізнавальне). Не маю жодного наміру применшити вагомість соціогуманітарних досліджень чи науково-організаторської діяльності. Навпаки, їх користь для суспільства на певних етапах його розвитку може бути навіть більшою, ніж від теоретичних досліджень з фізики чи астрономії, але в будь-якому разі закон має чітко регламентувати ці різні види діяльності.

Отже, альтернативи Національній академії наук України немає, але й залишатися такою, якою є зараз, вона не може. Чому? Якщо коротко, тому що потрібна адаптація до сьогоденних соціально-економічних реалій України. Не буду зараз говорити про необхідні структурні зміни в Академії та ініціативи Наукового комітету (ці питання ми обговорюватимемо 27 листопада на засіданні Ініціативної групи «Наука та інновації» та на зібранні «Елітарної світлиці»). Скажу лише, що передусім нам необхідно, оцінивши діяльність установ Академії і врахувавши скромні фінансові можливості держави, визначити реальні пріоритети наших фундаментальних досліджень (охопити широкий фронт таких досліджень неможливо, зважаючи на кадрові та фінансові обмеження). Враховуючи сучасні економічні реалії, основну увагу НАН України має приділити прикладним дослідженням та розробкам, а також впровадженню конкурентоспроможних на світовому ринку наукомістких технологій, які можуть стати «драйверами» якісно нової економіки України. А далі діяти, як на Заході, запровадивши принцип Performance-based Research Funding System, тобто фінансувати дослідження залежно від їх продуктивності та кінцевого результату, чітко дотримуючись засад академічної доброчесності під час оцінювання.

Дякую за увагу!

За матеріалами засідання підготувала О.О. Мележик